

VÁRADY TIBOR

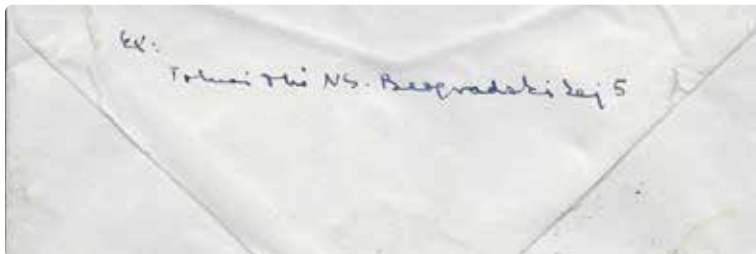
Ismételt (?) válasz egy 1965-ben kapott levélre

Kedves Töfe!

Köszönöm a leveled, melyet 1965-ben küldtél Aleksinacra. Nagyon valószínű, hogy válaszoltam, de nem vagyok benne biztos. Nyilván te sem emlékszel már. És ha válaszoltam, akkor sem biztos, hogy kitértem mindenre, amit felvetettél. Úgyhogy mindenesetre most (ismét?) válaszolok. Egyébként megmaradt a boríték is. Látszik rajta, hogy éppen katonai szolgálatomat töltöttem, mert a V. P., azaz vojna pošta címre küldted a levelet. Ez áll a borítékon:

Azt is látom, honnan küldted.

Szóval a borítékon világos minden, csak a dátummal kapcsolatban vannak kételyeim. Annak idején a leveled egy reális világhoz tartozott, de most már egyre inkább a posztrealizmusban mozgunk. Az év nem vitás. Igaz, 6519 áll ott 1965 helyett, de ezt a sorrendet más leveleken is megszoktam (ha nem is értettem). Szóval 1965. De melyik hónap? Előbb úgy tűnt, hogy XI. (tehát november) áll a pecséten a 65 előtt. Ebben hinni is kezdtem. De gyanút ébresztenek a levél kezdősorai, melyekben elpanaszolod, hogy támolyogsz a kánikulában. Megingott a november-látás. Sokadszor nézve, azt kezdem sejteni, hogy a bélyegen elbotlott a pecsét, a dátum most furcsán hasal, tulajdonképpen nem XI, hanem II áll ott, és előtte valószínűleg V, melynek a bal alsó csücske sejthető. Tehát a VII. hónap, azaz július. Ezt erősíti, hogy a frissen megjelent, június-júliusi *Symposion*-számról is írsz. És ahogy tovább nézegetem a pecsétet, egyre inkább római hetest látok. Úgyhogy döntöttem. Egy júliusi levélre válaszolok.

Egyébként egy ideje (1966 tavasza óta) nem vagyok már Aleksinacon. Előbb a strand környékére, majd a te lakcímed közelébe költöztem. Szintén a rakpartra (Beogradski kej), csak te a péterváradi hídtól balra (ha a Duna felé nézünk) a harmadik házban, én pedig az első épületben a hídtól jobbra. Utána mind a ketten költöztünk még ide-oda.

A leveledben írod, hogy megjelent a *Sympo* legújabb száma, el is küldted, reméled, megkaptam. Akkor tudtam, most én is úgy vagyok vele, ahogy te, amikor a levelet írtad: remélem. Közlöd azt is, hogy a jövő héten (az 1965. július 20-ával induló héten) nyomdába kerül a nyolcadik szám is.

Ez jó hír volt, sőt, úgy érzem, továbbra is jó hír, és most már az is marad. Aztán írod, hogy megkaptad a *Gledišta*-ismertetőmet, és várod, hogy még ezen a héten (azon a héten, melybe 1965. július 20-a is tartozott) elküldjem Aleksinacról a *Praxis*-ismertetőt is. Ez meg is történt. Utánanézttem, a *Praxis*-ismertető is bekerült a nyolcadik számba. Megnéztem a hatodik–hetedik számot is, ebben látom, hogy a kánikulát több szemszögből tudod értékelni. Egy könyvismertetőt is publikáltál. Vera Blagojević versesköte-téről írsz, és kiemeled a címet: *Meleg van meghalni (Toplo je za umiranje)*. Aztán azt írod: „Ami a korčulai iskolát illeti, minden rendben van, ren-dben lesz. Beszéltem Kálmánnal. Mi megírjuk a levelet (sőt te is megfogal-mazhatod) és majd a *Polja* is ráüti a pecsétjét. Tehát küldjük, amikor majd jelzed.” Ha meglenne a levél, melyet akkor a *Symposion* a Korčulanska letnja školának írt, akkor talán meg tudnám mondani, hogy a végén te fogalmaztad meg, vagy Kálmán, esetleg én. Egy idő után az a valóság, ami véletlen megmaradt valamelyik fiókban. Valamilyen támpont még az emlékezet, de Kálmán távozott, nekünk pedig (legalábbis részben) az emlékezetünk távozott – és nem csak a logikához igazodik, hogy mi ma-radt meg. Úgy rémlik, hogy Nebojša Popovnak címeztük a levelet, mert ő volt az egyik szervező. De ő sincs már köztünk. Arra emlékszem, hogy ott voltam néhányszor a nyári iskolán (bár nem biztos, hogy az Aleksinac utáni első nyáron is elmentem). Mindenesetre sikerrel mutatkoztam be. Megtanítottam úszni Nebojša Popov Nina nevű kislányát. Ezért elismerésben részesített Popov, Milan Kangrga, Žarko Puhovski és Gajo Petrović. Jürgen Habermas is ott volt, de ő nem hozta szóba ezt a sikeremet. Azóta nincsen már sem *Praxis*, sem *Gledišta*, sem Korčulanska letnja škola. És ha már válaszolok, rátérek egy-két olyan kérdésre is, melyeket nem vettedél fel az 1965-ben írt leveledben, de rég felvetődtek köztünk. Az egyik kérdést Aleksinac után, 1968-ban tudattad a *Valóban mi lesz velünk* című könyvben, melyet Domival írtatok. (Utólag nézve a dolgokat, ta-lán úgy fogalmazhattátok volna meg a címet, hogy *Valóban mi minden lesz velünk*.) Mindenesetre a *BALATON* című versedben azt is tudakolod, hogy „mi lesz velünk ha egyszer már nem fogjuk tudni a legújabb tán-cokat”. Őszintén szólva, nem tudom. Konkrétumokat keresek, melyek a válasz felé vezethetnek, igyekszem a tényekből kiindulni. Nem emlék-

szem, hogy láttalak volna táncolni a Balaton-parton. Emlékszem viszont, hogy egyszer igen lelkesen táncoltál Újvidéken, a szigeten, valamelyik új ritmust követve. Hogy tudod az új táncot, azt az is jelezte, ahogyan a magasba emelt jobb karodat pörgetted. Mások is figyeltek. „Ez is vers, baszd meg” – mondta mellettem Móri.

Szóval itt van a kérdés, hogyan maradhatunk korszakra-készek, mialatt változnak a táncok. Amint mondtam, nem tudom – de felöltik bennem két lehetséges megoldás. Az egyik tőlünk függetlenül alakulhat, és pedig úgy, hogy lezárulnak a korszakok, sőt, a korszakváltások is. Vége. Nem vagyok benne biztos – te talán jobban tudod –, de azt hiszem, hogy már nincsenek igrankák. Ha így van, akkor új táncok sem alakulnak – bezárultak a dolgok. És nem is kell már kiút. Ha mégis maradnak táncok/igrankák, akkor Móri útmutatása vezethet megoldásig. Ő azt vette észre, hogy amit csinálsz, és ami körülötted látható, az tulajdonképpen vers (esetleg próza). Ez vonatkozik a táncra is. Ha a Tolnai ropja, akkor ez is vers, baszd meg. Egy új tánc is az. Tulajdonképpen mi is, ha a közelben vagyunk. Így versből verset nézve, az új táncoknál sem vagyunk hátrányban, és nem leszünk a többi táncosnál tájékoztatlanabb bunkók.

Szintén a *BALATON* című versedben eljutottál addig a következtetésig is, hogy „nyaralni mégiscsak a legjobb itthon – ő igen”. Ezt annak idején vitatni készültem, érveim is voltak, de elkéstem. Jött a koronavírus, és az események hullámai elsodorták az argumentumaimat. Most már nem is látom őket, valamilyen árterületen lehetnek. Szóval most (legalábbis egy időre) teljesen igazat adok neked. Otthon a legjobb nyaralni.

Volt egy javaslatod is, melyre eddig nem válaszoltam, úgyhogy ezt ezúttal pótolom. Szintén a *Valóban mi lesz velünk* kötetben, a *GUEVARA* című versedben megmagyaráztad, hogy összetett világban élünk. Az történik ugyanis, hogy Camilo Sientiegos, „mint láncon a medvét Bakunyint vezető / coca-colás üveg körül ropják a táncot / csa-csa-csa / Byron biceg a ritmusra”. Tehát szövevényes a helyzet. De a vers utolsó sorában arra is rávilágítasz, hogy mi itt a teendő, és van egy javaslatod: „VEGYETEK REMINGTON BOROTVAKÉSZLETET”.

Mivel mindig komolyan vettem a költészetet, ezt tettem. Remingtonnal borotválkoztam. Csak hogy tudjad.

Itt az ideje annak is, hogy elmondjam, hogy annak idején (pontosabban: régen) örültem egy tanácsodnak, de nem követtem. Volt egy ötletem, hogyan tudnám ötvözni az irodalmat és a jogelméletet, és felötölt, hogy át kellene ültetnem a költészetbe a jogi szakirodalom kellékeit. Elsősorban a lábjegyzeteket. Írtam is két vessort, lábjegyzettel. Így hangzott:

Szalad a nyúl a szántáson
Mozart¹ baszik a padláson

Ezt azért is éppen veled akartam megbeszélni, mert láttam, hogy sokat tudsz Mozartról. A zene és a legenda mellett Wolfgangot is ismered. A *Homorú versekben* (az első *Symposion*-könyvben – és már 1963-ban) azt is feltárod, hogy „Mozart zsebe mindig tömve volt csokoládészín vadgesztenyével szöggel régi pénzzel gombbal üveggolyóval tarka zsinneggel”. Ezt rajtad kívül nem sokan tudhatták. Az is lehet, hogy senki más nem tudta.

Költőként és Mozart-szakértőként azt tanácsoltad, hogy folytassam a lábjegyzetes rímeket, mert érdemes. Ez bátorított, de aztán mégsem folytattam őket. A rímektől jó időre elsodort a jogász szakma. Ott is próbáltam egy kicsit keverni a dolgokat, mert azt láttam, hogy gyakran nem a feltárt valóság nyomán lettek alakítva a jogi cikkekbe font elméletek. Ezek inkább előre hímzett hálóingek és hálósapkák, melyek egymás mellé téve fekszenek, várják, hogy a valóság felhúzza őket és elszenderüljön bennük. Úgy hittem, hogy ha egy kicsit irodalmasítom a cikkíró technikát, talán másképp is lehetne fonni-hímezni, itt-ott meztelenségnek is hagyva esélyt. Hogy ez sikerült-e, azt másnak kell eldöntenie. Aztán hosszabb szünet után, néhány éve, régi ügyvédi aktákkal a hónom alatt, a jog hátsó bejáratán próbáltam ismét visszalopakodni az irodalomhoz (most a dokumentumprózához). De lábjegyzetes vessorokat nem írtam. Úgyhogy most, a régi leveledre válaszolva, erre a feladatra is visszatérek, kezdetként csak néhány gyorsan összeeskábált sorral.

Bélus éppen a
múltját cserélte
mikor a jövő,²
hát tetten érte

Majd még próbálkozom.

Visszatérve az Aleksinacra küldött leveledre, reagálni szeretnék a záró-soraidra is, melyekben ezt közlöd: „Különben éledegélek, ahogy öreg romantikushoz illik.” Amikor ezt írtad, huszonöt éves voltál. Mikor nemrég (2020 márciusában) kéziratokat küldtünk egymásnak, és elolvastam egy készülő könyved fejezetét, felötlött, hogy most, nyolcvanéves korodban ugyanolyan öreg romantikus vagy, mint 1965-ben.

Folytasd, Töfe.

Közben szép éledegélést kívánok,

Tibor

JEGYZETEK

¹ Mozart, Wolfgang Amadeus osztrák zeneszerző született 1756-ban. Alkotásai között külön említést érdemel az *Eine kleine Nachtmusik (Allegro)* és a *Don Giovanni*.

² Latinul *tempus futurum*, szerbül *budućnost* – vagyis az, ami nagyjából elmúlt, de tán még maradt belőle valami.